

azonáltal buzdításnak és terjessze ki kutatásait a többi debreczeni írókra is, de fáradozásának eredményeit máskor úgy írja meg, hogy az elfogultatlan kritika után is lelhessen bennök valami örömet.

SEBESTYÉN GYULA.

Buczy Emil élete és munkássága. Irodalomtörténeti tanulmány. Irta *Lázár Béla*. Budapest, 1888. Aigner.

Buczy Emil egyike azoknak az íróknak, kik mint a bolygók a nap köré, Kazinczy köré csoportosultak, tőle nyerve inspirációt, ösztönzést az irodalmi működésre. 1782-ben Kolozsvártt született s élete nem volt valami mozgalmas. Kassán és Kolozsvártt tanult, 1803-ban a piarista szerzetbe lépett s egy ideig Kolozsvártt tanárkodott. Azonban nem sok ideig maradt meg szerzetesnek; 1808-ban kilépett s Bécsbe ment, hogy tanulmányait folytassa. Innen N.-Szebenbe került tanárnak, majd 1816—19 mint gr. Kornis István nevelője működött, azután br. Splényinél, később gr. Haller Jánosnál van hasonló minőségben, míg végre 1821-ben a károlyfehérvári seminariumban kap tanszéket. 1839-ben halt meg Gyulafehérvárott, mint az ottani csillagásztorony igazgatója. Kétségkívül művelt, tanult, olvasott ember volt, kinek kellemes, sima modora, jóságos egyénisége sok barátot szerzett. Mindenki csak tisztelettel szólt róla, mit bizonyára meg is érdemelt mint jó izlésű, finom ember, ki érdeklődik minden tudományos és irodalmi mozgalom iránt, a verseléstől kezdve a csillagászatig.

Az ilyen egyéniségnek a maga körében minden bizonynyal nagy hatása van, s munkálkodásával nagy szolgálatot tesz nemzete művelődésének. Ha verseket ír, ha tudományosan értekezik, ha görögöből fordít, ez mind csak növeli tekintélyét és jó hírét ismerősei körében.

Ilyen alak van a mi irodalomtörténetünkben is egy néhány, s bizonyára volt több is, kikről nem igen tudunk; de a külföldön ez a típus olyan ismeretes, hogy szinte elkopott. Ezek munkásságának haszna tagadhatatlan, s legtöbbször bizonyára megérdemli, hogy olyan kis monografiát szenteljenek neki, minőt Lázár Béla Buczy Emilről írt, mert mindegyik ilyen egy-egy épületké a nemzet kulturtörténetéhez. Csakhogy e monografiák szerzői rendszeren túlbecsülik hősüket, s lelkesedésükben kiváló költőnek, nagy æsthetikusnak s jeles műfordítónak deklarálják, megfelelő helyet követelve számára az irodalomtörténetben.

És ebbe a hibába esik Lázár Béla is, pedig látszik, hogy óvakodni akar tőle. Ő ugyan csupán szerény helyet követel költőjének a nagyok pantheonjában, de mind a mellett nem azt, mely Buczyt megilletné. Szerző Buczyt mintegy «fel akarta fedezni», s így mindenképen érdekes alakot kellett belőle csinálni. És ez a törekvés szerzőnket, ki különben mindenütt csak adatokra szokott támaszkodni s az adatok

fölkutatásában ügyességet és szorgalmat fejt ki, oly gyanítgatásokra s föltevésekre ragadja, minőket kritikával dolgozó irodalomtörténetíróknak nem lett volna szabad kimondani.

Az alkalmat ezekre az a tény szolgáltatta, hogy Buczy a piarista-rendből 1808-ban kilépett. Kétségkívül fölvetendő a kérdés, hogy miért? Lázár erre oly feleletet ad, mely csak első pillanatra látszik elfogadhatónak, a körülmények behatóbb vizsgálatánál azonban tarthatatlannak bizonyul. Azt állítja ugyanis, hogy Buczy Emil szerelmes lett, s ezért lépett ki. Magában az, hogy szerelmes volt, bár nem valószínű, de nem lehetetlen. Azonban, ha e kilépés oka a szerelem volt: miért lépett ki Buczy csupán a piarista-rendből, s miért nem mindjárt az egyházi rendből is, miért maradt meg továbbra is papnak? Hiszen az, hogy Buczy piarista-e vagy világi pap, az ő szerelme úgynem édes-keveset változtat! Lázár ebben csupán egy adatra, Kazinczynak egy Buczyhoz írt levelére támaszkodik. Kazinczy ebben a szerzettről azt mondja, hogy «az nagy fiakat nevelő anya». A kilépésre nézve pedig megjegyzi: «Akár megmarad benne, akár nem, az alkalmasint mindegy, mert a jó ember mindig és mindenütt a maga helyén áll.» Aztán hozzá teszi: «De annak mégis örvendének, hogyha a szerelemnek dallója talárist nem viselne. Fogva tartja a tollát a rettegés és talán némely nem poétai előljáró auctoritás; pedig a poétának szabadnak kell *vélni* magát.» (Tehát csak vélni, nem pedig *valóban* szabadnak lenni.) Itt szerelmi viszonyról szó sincs, sőt még valami távoli célzást ilyesmire sem lehet benne fölfedezni. De ez nem minden. Lázár szerint is e levél csak megerősítette Buczyt abban az elhatározásában, hogy a szerzetből kilép. A szerző makacsul ragaszkodik föltevéséhez, s Buczy költeményeiből akarja kiolvasni szerelmi viszonyának történetét. Azt hiszem, ez nagyon merész dolog. Buczy verseiben két név fordul elő: Czili és Nina. (Ha több verset írt volna, tán több is fordulna elő.) Mai ízlés szerint ezek épen nem poétikus nevek, azonban mindenesetre csináltak. A Kazinczy tanítványa mutatkozik itt is. Kazinczy szerette az i-keket a nevekben, ezt igen jó hangzásúnak, igen finomnak találta (pl. Minnyi, Czildi). Lázár persze két viszonyt magyaráz ki e két névből, ámbar maga is megvallja, hogy «az a kevés, a mi költeményeiből összefoglalható, az idealizálás túlsága folytán csekély reális igazat tükröz vissza.» Bátran rámondhatjuk, hogy *semmit!* Ezeknek a verseknek nincs való alapjuk. A Gleim-féle anakreontikusok nálunk sem ismeretlenek, s Buczy is azok közé tartozik, kik énekelnek ugyan a szerelemről (hisz ez a poezis!), de — csakis énekelnek. Ő maga is bizonyára tiltakozott volna az ellen, hogy mindazt, a mit énekel, valónak vegyék. De — a mint említettem — e kilépés (minthogy csak a szerzetből való kilépésről van szó) nem is lendített volna semmit viszonyán, s így teljesen céltalan lett volna. Lázár Béla e hypothesis tehát még hypothesisnek sem jó,

mert nem bír a hypothesisnek azon kellékével sem, hogy a tényeket magyarázza. Buczy kilépésében más okok játszhattak közre. Talán ambíciója; mert rögtön kilépése után Bécsbe megy — tanulni. S vitte is valamire. Hiszen theologiai tanár, később kanonok, s a csillagásztorony igazgatója lesz. Mint szerzetesnek pedig az előmenetel ezen útja el lett volna előle zárva.

Ez Lázár egyik hibája. A másik az, hogy Buczynak mint költőnek is helyet követel a parnassuson.

Buczynak fönmaradt 8—9 verse (melyek közül egynehányról Lázár is elismeri, hogy gyöngék) csak jó ízlésű, fogékony kedélyű, művelt embert mutat, de távolról sem tehetséget. Költeményeinek hangja hasonlít a Daykáéhoz, csakhogy Dayka minden tekintetben Buczy fölött áll. Csöndes merengés, tárgyaltalan epedés, névtelen vágy s a természet szeretete nyilatkozik meg e költeményekben. Buczy a «szelíd érzések» dallója, szemlélődő, magába vonult természet, s ha az ilyen aztán ódákat ír, azok bizonyára erőtlenek, színtelenek. S Buczy verseinek háromnegyede óda. Különben igen öntudatosan jár el, mert egy értekezésében («A lyrica poezis és a lyrikusok») csak egy műfajt ismer el: azt, mely a fenségést testesíti meg, tehát az ódát. «Mert a lyrica poezisben is a tárgynak egy fenségből kell a poetára hatni.» De hol marad Buczy a fenségéstől! Contemplatio, ömlédezés, minden erő hiján! Csupa csinált virág! Verseiről nem is emlékszik meg senki, csak barátjai (köztük Kazinczy) dicsérik. De nem is csoda. Nézzük, mily kortársai vannak: Dayka (1768—96) s némileg Csokonai (1773—1805) megelőzték, Bacsányi (1763—1845), Virág (1752—1830), Kisfaludy Sándor (1772—1844) és Berzsenyi (1780—1836). Ilyen költők mellett a Buczy költészetének nincsen jelentősége. Barátja, Döbrentei is, mikor az akadémiába tagnak ajánlta, a mathesis osztályába jelöltette, bár igaz, hogy a philosophiaiba is akarta jelöletni mint Plato fordítóját. Tehát eredeti költői működését ő sem vette nagyon fontosnak, s bizonyára Buczy maga sem fektetett rá nagy súlyt. Mint Plato fordítója sem bir Buczy jelentőséggel, mert fordítása kéziratban maradt mind e mai napig, s így sem a philosophia fejlődésére, sem az irodalomra befolyással nem bírt.

Annál fontosabb azonban munkássága az æsthetika terén; s ide esik működésének súlypontja. Értekezései egynek kivételével az «Erdélyi Muzeum»-ban jelentek meg, s mind oly gazdag tudományos apparatusról, oly mély philosophiai felfogásról tanuskodnak, minőt ez időben, s különösen ezen a téren, nem igen találani. Józan ítélet, nagy jártasság a külföldi s különösen a klasszikai irodalomban, s helyes felfogás jellemzik æsthetikai műveit. A fény természetesen nincs árnyék nélkül, vannak tévedései és hibái. A mit gondol, nem tudja mindig:

világossá tenni. Stílusa döcögő és sok helyt nehezen érthető. Ennek tulajdonítható, hogy eddig nem vették eléggé figyelembe. De működése mindenesetre nagy jelentőségű, mert ő nálunk az első, ki azt vizsgálja: minő viszonyban áll a műretek a maga korához, s mennyiben fejezi ki alkotójának s a nemzetnek szellemét. Ő az első, ki a Winckelmann és Herder gondolatait nálunk kolportálja, s így ő az, ki Kölcseynek útját egyengetve az önálló magyar kritikai és æsthetikai vizsgálódást előkészítette.

És itt, mikor Buczyt mint æsthetikust jellemzi, legkevésbé sem túloz szerzőnk. Művének eredményeit egy újabban megjelent könyv már föl is használta,*) mi a mellett bizonyít, hogy Lázár nem végzett hiába való munkát. Dicséretes szorgalommal kutatta föl adatait, s igyekezett azokat föl is dolgozni. Képet rajzol az akkori irodalmi viszonyokról s a szellemi mozgalmakról, melyekben Buczy részt vett. Visszavisz bennünket abba a korba, csak az a baj, hogy nagyon is közel visz a korhoz. Ha valamely képhez nagyon is közel állunk, nem látunk egyebet, mint színléteket, ezeket persze jól, de a képről nincs áttekintésünk. Így vagyunk Lázárnál is; sok vonást látunk, de nem látjuk a legfőbbeket, sok részletet, de nem összefüggő egészet. Az az érdeme azonban megvan, hogy ő az első, ki a figyelmet Buczyra fordította, s munkásságát behatóan méltatta.

WESZELY ÖDÖN.

Schmidt Attila. Terentius Adelphoe című színművének viszonya görög archetypusaihoz. Budapest, Pallas. 1888. 27 lap.

Schmidt értekezése három részre oszlik. Kissé aphoristikus bevezető észrevételek után dolgozata első részében a Diphilostól kölcsönzött részeket igyekszik definiálni; majd a prologus szavaiból kiindulva a II. felvonás 1. jelenetének első 42 versét állítja Diphiloséinak, mert ez a hely az, hol az ifjú erőszakkal rabolja el a leányt. Ezen, már mások által képviselt nézethez mi is csatlakozhatunk. Terentius, a mint szerző találóan megjegyzi, Menandros vígjátékát életerős jelenettel akarta gazdagítani; ennél fogva kénytelen volt az eredeti főművön változtatásokat eszközölni, melyeket — a mennyire egyáltalában meghatározhatók — Schmidt helyesen tüntet föl. Változtatásainak tökéletlen voltán alapulnak az Adelphoe-ben még tapasztalható contaminációs nyomok. Itt szerettük volna látni, ha szerző ezen pontot értekezése elrendezésében élesebben tüntette volna fel. Első sorban rendkívül ügyetlennek kell mondanunk azt a chronologiai aránytalanságot, hogy t. i. az

*) Aesthetikai törekvések Magyarországon 1772—1817. Irta Radnai Rezső. 1889. Olcsó Könyvtár 252. sz.